

JOENSUUN LASTA-MALLI

POLIISIN, LASTENSUOJELUVIRANOMAISEN JA TERVEYDENHUOLLON YHTEISTYÖ JOENSUUN ALUEELLA

1. Taustaa

Poliisin ja lastensuojeluviranomaisen yhteistyölle Joensuussa on olemassa hyvät ja pitkät perinteet jo aiemmilta vuosilta. Lähdimme kuitenkin kehittämään yhteistyötä vuoden 2018 keväällä erityisesti lapsiin kohdistuvien ei akuuttien tai vakavien rikosepäilyjen osalta.

Ongelmana näissä tapauksissa hyvin usein oli se, että kun tutkintapyyntö poliisille oli tehty, poliisi kielsi lastensuojeluviranomaista ottamasta rikosepäilyyn liittyviä yksityiskohtia perheen kanssa työskentelyssä esille. Tavoite tässä oli jalo ja kaunis - haluttiin turvata esitutinnan luotettavuutta. Varsin usein kuitenkin kävi niin, ettei poliisi ehtinyt kuulustella lasta kovinkaan nopeasti ja lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnin valmistumisen 3 kk määräaika ehti umpeutua. Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ja sen on valmistuttava viimeistään 3 kuukauden kuluessa asian vireille tulosta. Lisäksi lasten kuulusteleminen ruuhkautti poliisin varsin rajallisia resursseja ja lapsen kuulustelun jälkeen yllättävän usean tapauksen esitutkinta ei enää jatkunut edemmäs.

Pahimmillaan tilanne voi olla siis se, että poliisin edellä mainitulla kiellolla perhe ja lapsi eivät saa kipeästi tarvitsemiaan tukitoimia esitutinnan suojelemisen vuoksi ja kun sitten lapsi usean kuukauden kulluttua ehditään kuulustelemaan, paljastuukin että lapsi ei muista tai halua kertoa mitään tai kyse on väärinkäsityksestä. Tilanne ei ollut kestävä, kun pohditaan asiaa lapsen edun ja yhteiskunnan lapselle ja perheelle tarjoamien palveluiden näkökulmasta.

On otettava huomioon, että nykyinen lainsäädäntö ei käytännössä mahdollista lapsen edunvalvonnan hankkimista ilman lapsen vanhempien tietoa rikosepäilystä kuin erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa. Näin ollen poliisin on ilman pakkokeinojen käyttöä hyvin hankala suorittaa esitutkintatoimia niin, etteivät vanhemmat tiedä heidän lapseen kohdistuneesta rikosepäilystä. Tällä on merkitystä, koska varsin useassa tapauksessa rikoksesta epäilty on lapsen lähipiiristä. Esitutinnan suorittaminen ilman lapsen edunvalvonnan riittävän aikaista järjestämistä ei ole lapsen edun ja oikeusturvan kannalta tarkoituksenmukaista.

Terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut Pohjois-Karjalassa on toteutettu maakunnallisen Siun Soten kautta. Lasta-työmallin avulla terveydenhuolto on saatu yhdistettyä mukaan yhteistyöhön poliisin ja lastensuojeluviranomaisen kanssa lapseen kohdistuneiden rikosten osalta.

2. Poliisin toimintamalli lapsiin kohdistuvien rikosten esikäsittelyssä

Tällä hetkellä lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen kohdalla toimimme Joensuun poliisiasemalla niin, että ensinnäkin kaikki tutkintapyyntöt kirjataan poliisin tietojärjestelmässä tutkinnanjohtajan ja ryhmänjohtajan nimiin käsiteltäväksi. Poliisi hankkii lastensuojeluviranomaiselta jokaiseen tutkintapyyntöön lastensuojeluviranomaisen taustakirjaukset tutkintapyyntöön kohteena olevasta lapsesta. Lastensuojeluviranomainen hankkii osaan tapauksista terveydenhuollon kirjaukset Lasta-lomakkeelle.

Tutkintapyyntöön ja taustakirjausten perusteella poliisi (tutkinnanjohtaja ja ryhmänjohtaja) tekee ensiarvion tutkintapyyntöistä. Jos kyse ei ole akuutista (alle 72h teosta) tai vakavasta rikosepäilystä, poliisi antaa lastensuojeluviranomaiselle luvan käsitellä rikosepäilyyn liittyviä yksityiskohtia lapsen ja perheen kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa myös sitä, että lastensuojeluviranomainen kertoo lapselle ja vanhemmille, että asiasta on tehty tutkintapyyntö poliisille. Lastensuojeluviranomainen aloittaa oman toimensa lapsen ja perheen kanssa ja informoi aktiivisesti poliisia siitä, kuinka asia heillä etenee. Käsitteilyn etuna on se, että lapsi ja perhe saavat nopeasti lastensuojelun tukitoimia ja poliisi saa lastensuojeluviranomaisen kautta tarkempaa tietoa tutkintapyyntöön taustalla olevasta tapahtumasta. Lastensuojeluviranomaisten käsittelyn avulla rikosepäily konkretisoituu ja kohdistuu tiettyihin tapahtumiin, kun aiemmin poliisille ilmoitettu rikosepäily oli huomattavasti epätarkempi ja esitutkintaa esimerkiksi lapsen kuulustelussa hankala kohdistaa mihinkään tiettyyn tapahtumaan.

Lastensuojeluviranomaisen näkökulmasta etuna on se, että työmalli on hyvä työväline perheen kanssa työskennellessä ja perhettä työskentelyyn motivoiva tekijä, kun on voitu avoimesti kertoa että tapauksen käsittelyssä tehdään yhteistyötä poliisin kanssa.

Työmallin riskinä puolestaan on se, että tieto rikosepäilystä voi kantautua lastensuojeluviranomaisen käsittelyn jälkeen rikoksesta epäilylle ja hänellä on mahdollista vaikuttaa esitutkintaan. Tämä riski on osattava arvioida, kun ensiarviota tutkintapyyntöön ja taustakirjausten perusteella tehdään.

Käytännössä olen havainnut, että hyvin moni näistä "lastensuojelu edellä" hoidettavista tutkintapyyntöistä päättyy tekemääni päätökseen, jossa totean ettei asiassa ole syytä epäillä rikosta. Näissä tilanteissa voi olla kyse väärinkäsityksestä tai siitä että vanhempi on joutunut puuttumaan lapseen fyysisesti niin, ettei kyse ole pahoinpitelystä. On myös muistettava, että pelkkä väite rikoksen tapahtumisesta ei riitä esitutkinnan aloittamiseen, vaan väitteen tueksi tarvitaan perusteltu epäily rikoksen tapahtumisesta. Yhtä lailla esitutkintaa voidaan jatkaa lastensuojeluviranomaisen käsittelyn jälkeen normaaliin tapaan kuulustelemalla lapsi ja muut asianosaiset. Tällöin lastensuojeluviranomaisten tietojen perusteella esitutkintaa on helppo jatkaa, koska rikosepäily on konkretisoitunut ja tarkentunut lastensuojeluviranomaisen työn ansiosta.

Ne tapaukset, jossa lupaa lastensuojeluviranomaiselle ei anneta, etenevät esitutkinnassa perinteisen prosessin mukaisesti eli lastensuojeluviranomainen ei käsittele asiaa lapsen tai vanhempien kanssa. Tätä työmallia sovelletaan kaikkiin seksuaalirikosepäilyihin sekä akuutteihin tai vakaviin väkivaltarikos-epäilyihin. Tässäkin työmallissa on huomioitava, että lastensuojeluviranomainen ei voi viivyttää palvelutarpeen arvioimista yli 3 kk määräajan.

Käytäntö on osoittanut, että lapsiin kohdistuvien vakavien tai akuuttien väkivaltarikosten ilmi tulo poliisille on hyvin poikkeuksellista. Usein pahoinpitelyrikosepäilyt tulevat poliisin tietoon viiveellä. Tällä hetkellä varsin moni niistä tutkintapyyntöistä, jotka koskevat lapsen pahoinpitelyepäilyä hoidetaan tällä työmallilla. Työmallin merkittävimpinä etuina on viranomaisen nopea reagointi lapsen ja perheen tilanteeseen sekä se, että työmallin avulla varsin rajallisia poliisi resursseja saadaan kohdistettua vakavien seksuaalirikosepäilyjen tutkintatoimiin. Nopeasti lastensuojeluviranomaisen toimin ratkaistut tapaukset eivät myöskään tarpeettomasti kuormita perheiden tai lastensuojeluviranomaisen toimia, kun heidän ei tarvitse odottaa poliisin toimia tapauksessa, kuten aiemmin varsin usein tapahtui.

2.1 Taustakirjausten ja ensiarvion merkitys

Edellä kuvatun työmallin osalta ei voi liikaa korostaa taustakirjausten hankkimisen ja ensiarvion tekemisen merkitystä. Taustakirjausten osalta poliisi on nähnyt erittäin hyödylliseksi sen, että jokaiseen tutkintapyyntöön pyydetään lastensuojeluviranomaisen taustakirjaukset sekä terveydenhuollon taustakirjaukset niissä tapauksissa, joissa Lasta-lomaketta on käytetty.

Tutkintapyyntöön sekä taustakirjausten perusteella ensiarviossa on mahdollista arvioida tutkintapyyntöön kohteena olevaa tapahtumaa sekä lapsen tilannetta kokonaisuutena. Kokonaisuusarvioinnissa on otettava huomioon lapsen etu niin, että eri toimintavaihtoehtoja pohditaan sekä poliisin että lastensuojeluviranomaisen näkökulmasta. On ensiarvoisen tärkeä huomata, että poliisi ja lastensuojeluviranomainen on kiinnostunut samasta tapahtumasta ja samoista henkilöistä, mutta näkökulma on hieman erilainen. Rikosprosessi on hidas ja kankea prosessi monine muutoseikkoineen ja korkeine laatuvaatimuksineen eikä tarjoa välttämättä nopeaa ratkaisua lapsen ja perheen tukemiseksi.

Ensiarvion perusteella poliisi pystyy priorisoimaan tapauksia nimenomaan rikosprosessin näkökulmasta ja ennen kaikkea kohdistamaan rajalliset voimavarat vakavimpien rikosepäilyjen selvittämiseen. Kun edellä kuvattu työmalli ja tutkintapyyntöjen esikäsittely ovat tutkinnanjohtajan ja ryhmänjohtajan vastuulla, voidaan lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkintaa suorittavien tutkijoiden työpanos kohdistaa täysin näiden vakavimpien rikosten esitutkintatoimiin.

2.2 Poliisiasemalla työskentelevä sosiaaliohjaaja

Tällä hetkellä Joensuun poliisiasemalla työskentelee yksi sosiaaliohjaaja. Hänen paikkansa on organisatorisesti ennalta estävää toimintaa tekevässä Ankkuri-ryhmässä, mutta hänen työpanostaan hyödynnetään merkittävältä osin edellä kuvatussa työmallissa. Sosiaaliohjaaja kerää tutkintapyyntöihin liittyvät taustakirjaukset lastensuojeluviranomaisen järjestelmästä ja toimii erittäin hyödyllisen ja tarpeellisenä linkkinä poliisiin ja lastensuojeluviranomaisen välillä. Hänen kauttaan on mahdollista välittää edellä kuvattu lupa lastensuojeluviranomaiselle aloittaa tutkintapyyntöä koskevan tapauksen käsittely. Lisäksi hän on helposti saatavissa mukaan lapsen kuulustelutilanteisiin, jotka suoritetaan poliisiasemalla.

Sosiaaliohjaaja on suorittanut lapsen kuulustelukoulutuksen ja jatkossa tavoitteena on hyödyntää entistä enemmän hänen osaamistaan lasten puhuttamistilanteissa. Tarkoituksena on hyödyntää sosiaaliohjaajan koulutusta niin, että hän voi mennä työpariksi tai osallistua selvitysprosessiin niissä tapauksissa, kun tutkintapyyntöä selvitetään lastensuojelutoimet. Sosiaaliohjaaja voi myös antaa konsultatiota ja tukea lastensuojelutyöntekijöille lasten puhuttamisessa. Jatkossa on varmistettava, että lastensuojelun työtä tekevät saavat riittävästi koulutusta lapsen puhuttamisen teemasta.

Viimeisimpänä on käynnistely keskustelu siitä, olisiko sosiaaliohjaajalle mahdollista järjestää työpariksi lastensuojelutyöntekijä, joka työskentelisi poliisiasemalla. Näin tämä työpari voisi käsitellä työparina tapauksia, joissa poliisi on edellä kuvatulla tavalla antanut lastensuojeluviranomaiselle luvan toimia asiassa.

2.3 Kehittämistarpeita tulevaisuudessa

Tulevaisuudessa tulisi mielestäni vielä aiempaa enemmän tehdä priorisointia lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinnassa. Tarkoitukseni ei ole vähätellä lievempiä lapsiin kohdistuneita rikosepäilyjä, mutta olisi kriittisesti tarkasteltava sitä, minkälaisen tapausten esitutkintaan poliisin varsin rajallisia resursseja kohdennetaan? Lisäksi samassa yhteydessä tulisi tarkastella sitä, minkälainen vaikuttavuus rikosprosessin keinoin saavutetaan tapauksissa, joissa kyse on perusmuotoisista tai lievistä pahoinpitelyistä?

Rikosprosessin näkökulma on hyvin pitkälti keskittynyt lapsen kohdistuneen rikoksen rikosvastuun toteuttamiseen. On kuitenkin huomioitava, että poliisin tehtäviin myös kuuluu rikosten ennalta estäminen. Näkökulmaa tulisikin mielestäni kohdistaa aiempaa korostetummin siihen, kuinka rikosvastuun toteuttamisen lisäksi lapsen kohdistuvaa kaltoinkohtelua voitaisiin ennaltaehkäistä. Johtoajatuksenani on, että jos lapsen kohdistuneen rikoksen selvittäminen on rajallisten resurssien ja pitkään kestävä

rikosprosessin vuoksi ongelmallista, niin poliisin tulisi vähintäänkin pyrkiä estämään kaltoinkohtelun jatkuminen. Ideaalitulanteessa rikosvastuun toteuttaminen ja ennalta estävä funktio voivat toimia rinnakkain, mutta nykypäivänä varsin monen lapsen kohdistuneen rikosepäilyn esitutkinta joutuu odottamaan esitutkintatoimia liian pitkään. Tämän vuoksi ennalta estävää funktiota tulisi painottaa huomattavasti aiempaa korostetummin. Ennalta estävä toiminta on ollut viime vuosina poliisiorganisaatiossa erityisen kehittämisen kohteena. Jos poliisi pyrkii ennalta estämään joitakin rikoksia, niin eikö tätä toimintaa olisi ensiarvoisen tärkeää kohdistaa juuri lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin? Tämän ennalta estävän funktion toteuttamisessa poliisi tarvitsee yhteistyötä eri viranomaisten kanssa.

Yksi vaihtoehto olisikin kategorisoida lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkintaan käytettävät keinot pehmeisiin ja koviin keinoihin. Kovilla keinoilla tarkoitan perinteisen esitutkinnan keinoja niin, että tapaus tutkitaan esitutkinnassa ja käsitellään rikosprosessissa tavoitteena rikosvastuun toteuttaminen. Näitä keinoja tulisi käyttää seksuaalirikosepäilyihin sekä vakaviin ja akuutteihin väkivaltarikosepäilyihin.

Pehmeät keinot sisältävät poliisin ennalta estävää työtä, joissa yhteistyö lastensuojeluviranomaisen kanssa olisi yksi keskeisimmistä keinoista puuttua lapsen kaltoinkohtelun pysäyttämiseen ja rikosten ennalta ehkäisemiseen. Pehmeisiin keinoihin tulisi tulevaisuudessa kehittää myös aiempaa huomattavasti parempi hoitoon ohjaus niin, että kaltoinkohtelulle altistuneet lapset saisivat mahdollisimman hyvää hoitoa terveydenhuollosta.

3. LASTA - mallin toimintaprosessi lastensuojelun näkökulmasta:

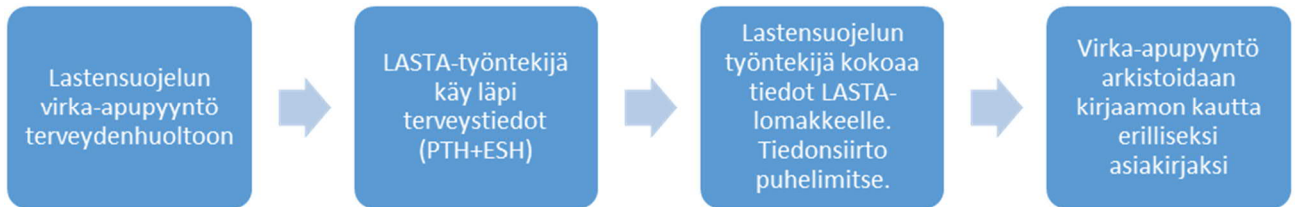
1. Epäily lapsen kohdistuneesta pahoinpitely- tai seksuaalirikoksesta -> tieto alueiden lastensuojelun vastaanottotiimiin.
2. Ensivaiheessa konsultoidaan poliisia tutkintapyyntönsä tekemisestä. Poliisi antaa toimintaohjeet (mm. pyytävätkö virka-apua KYS:n lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksiköstä tai muualta).
3. Vastaanottotiimi hoitaa LASTA-prosessin käynnistämisen. Tavoitteena on LASTA-lomakkeen mukaisten taustatietojen kartoitus 3 vrk:n sisällä.
 - Vastaanottotiimin työntekijät keräävät taustatiedot LASTA-lomakkeen mukaisesti.
 - Vastaanottotiimin sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja tekee terveydenhuollolle kirjallisen virka-apupyyntönsä, mikäli ensivaiheen arvioinnin tueksi tarvitaan terveydenhuollon tietoja.
 - Virka-apupyyntö-LASTA lähetetään suojatulla sähköpostilla (+tekstiviesti-ilmoitus pyynnöstä) terveydenhuollon LASTA-yhteyshenkilölle.
 - Virka-apupyyntönsä mukaisten terveydenhuollon tietojen vastaanottaminen tapahtuu puhelimitse sovittuna aikana, jollei muuta ole sovittu.
 - LASTA-lomakkeen mukainen esitietojen kerääminen voidaan tehdä, vaikka poliisi jatkossa pyytäisi KYSistä virka-apua tutkintaan.
4. Poliisilta saadaan viikon sisällä tieto siitä, käynnistyykö esitutkinta. Poliisi antaa samalla lastensuojelulle toimintaohjeet.
5. Poliisissa työskentelevällä sosiaaliohjaajalla on oikeus tulostaa lastensuojelun asiakirjat ja tehdä kirjaukset järjestelmään.

6. LASTA-lomake toimitetaan poliisille suojatulla sähköpostilla, johon liitetään asiaa hoitavien vastaanottiimin työntekijöiden yhteystiedot.
-mikäli lapsella on lastensuojelun asiakkuus, poliisille annetaan myös tieto siitä, kuka on lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.
7. LASTA-lomake täytetään sähköisenä ja liitetään lapsen asiakirjoihin Pro Consonaan.
8. Poliisi voi pyytää koolle monialaisen työryhmän.
9. Poliisi antaa 2 kk:n aikana väliaikatiedon, voiko lastensuojelu lähteä tekemään palvelutarpeen-arvioita – suuntaviivat sovitaan.
10. Lastensuojelu tapaa lasta ja perhettä kuukauden päästä, vaikka esille tullut asia ei johda esitutkintaan.

4. LASTA-työmallin prosessikuvaus terveydenhuollon näkökulmasta:

Tavoitteena on laatia kattava lähtötilanearvio, jonka pohjalta lastensuojelun ja muiden tukitoimien tarve voidaan arvioida ja tarvittavat tukitoimet käynnistää mahdollisimman pian. Lastensuojelu ja poliisi sopivat käynnistettävien tukitoimien ja esitutinnan yhteensovittamisesta.

1. Kirjallinen virka-apupyynnö terveydenhuoltoon lastensuojelun sosiaalityöntekijältä tai sosiaaliohjaajalta salatulla sähköpostilla.
2. LASTA-työntekijä käy läpi sairauskertomustiedot LASTA-lomakkeen pohjalta
 - neuvola
 - kouluterveydenhuolto
 - Terveysasema
 - suun terveys
 - Erikoissairaanhoido
 - Yhteispäivystys
 - Erytistyöntekijät
3. Virka-apupyynnön tehnyt lastensuojelun työntekijä kokoaa terveydenhuollon tiedot sähköiselle LASTA-lomakkeelle.
 - Tiedonsiirto tehdään puhelimitse sovittuna aikana
 - Terveidenhuollon asiakirjoihin ei tehdä kirjauksia tai muita merkintöjä
 - Terveidenhuoltoon osoitettu virka-apupyynnö arkistoidaan kirjaamon kautta
4. Terveidenhuollon LASTA-työntekijä on lastensuojelun kutsumana mukana kuukausittaisessa LASTA-palaverissa

Liitteenä malli Lasta-lomakkeen täyttämiseksi laaditusta virka-apupyynnöstä.

Joensuussa 29.2.2020

Ylilääkäri, palvelupäällikkö Sanni Penttilä

Lastensuojelun erityisasiantuntija Esko Oikarinen

Johtava sosiaalityöntekijä Reetta Frilander

Rikoskomisario Simo Hämäläinen

Virka-apupyyntö

1

Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden kuntayhtymän lastensuojelu pyytää LASTA-taustatietokartoituslomakkeella olevia terveydenhuollon tietoja asiakkaasta xx.

LASTA-malli on yhteistyömalli, jossa varmistetaan viranomaisten välinen tiedon jakaminen ja monialainen yhteistyö tilanteissa, joissa epäillään lapsen joutuneen pahoinpitelyyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.

Tietoja pyydetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20§ ja 22§:n perusteella. Lain 20§:n perusteella sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus saada pyynnöstä, maksutta ja salassapitosäännösten estämättä pyytämänsä tiedot ja selvitykset.

Tiedot pyydetään lähettämään allekirjoittaneelle mahdollisimman pian.